

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»

Софії МЕЛЬНИЧУК

4 курсу, денної форми навчання
спеціальність 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук, доцент
Ольга УГРИН

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент
Олександра КУЗЬО

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

« 1 » травня 2023 р., протокол № 11

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів
2023

АНОТАЦІЯ

Мельничук Софія Василівна. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах військового часу.

У роботі аналізуються основні ціннісні орієнтації молоді в контексті воєнного часу та кризових ситуацій. Розглядаються причини, які впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді в умовах війни, а також описуються можливі наслідки таких впливів.

У праці також проведено емпіричні дослідження серед молоді за допомогою методики Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків), методики діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексєєвої та опитувальника великої п'ятірки, ОВП.

Здійснено порівняльний, кореляційний та описовий аналізи ціннісних орієнтацій молодого покоління у контексті впливу воєнного стану на ціннісні орієнтації молоді. За допомогою аналізу результатів були виявлені ціннісні орієнтації, мотиви учбової діяльності сучасної молоді в умовах військового часу, а також використано додаткові запитання, на визначення зміни цінностей і їх причини.

Надано рекомендації щодо збереження та покращення цінностей сучасної молоді в умовах військового часу.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації молоді під час війни, молодь, молоде покоління, військовий час.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Олександра КУЗЬО.

ANNOTATION

Melnychuk Sofia Vasylivna. Value orientations of modern youth in wartime conditions.

The work analyzes the main value orientations of youth in the context of wartime and crisis situations.

The reasons that influence the formation of value orientations of young people in the

conditions of war are considered, and the possible consequences of such influences are also described.

Empirical research among young people was also carried out in the work using Sh. Schwartz's PVQ "Portrait of Values" method (adapted by I. Semkiv), M.I.'s method of diagnosing educational activity motives. Alekseeva and the questionnaire of the big five, OVP.

Comparative, correlational and descriptive analyzes of the value orientations of the young generation were carried out in the context of the influence of the state of war on the value orientations of the youth. With the help of the analysis of the results, the value orientations, the motives of the educational activities of modern youth in the conditions of wartime were revealed, and additional questions were also used to determine the changes in values and their causes.

Recommendations are provided for preserving and improving the values of modern youth in wartime conditions.

Key words: values, value orientations of youth during the war, youth, young generation, wartime.

Reviewer: candidate of psychological sciences, associate professor Alexandra KUZYO.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	9
1.1. Життєві цінності сучасної молоді.....	9
1.2. Вплив соціального середовища на формування цінностей молодого покоління	12
1.3. Прояв ціннісних орієнтацій молоді у час російсько-української війни.....	14
Висновок до розділу 1.....	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ	18
2.1. Характеристика вибірки та методик емпіричного дослідження	18
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження.....	24
2.3. Кореляційний аналіз даних.....	30
2.4. Порівняльний аналіз даних.....	35
2.5. Рекомендації щодо збереження цінностей сучасної молоді в умовах військового часу.....	39
Висновок до розділу 2.....	43
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність.

Сьогодні проблематика ціннісних орієнтації та життєвих пріоритетів молодого покоління в умовах воєнного часу вивчається у рамках досліджень – психологічних, соціологічних, філософських, культурологічних, політологічних.

Дану проблематику вивчали як зарубіжні (Шварц Ш., Брушлинський А.В., Здравомислов А.Г., Рокича М.) так і вітчизняні (Титаренко А.І., Жирун О.А., Єфтені Н.М., Васильєва О.) вчені.

У житті сучасного суспільства особливо гостро повстали проблеми ціннісних орієнтацій сучасної молоді. Молоде покоління живе у суспільстві, зазнає впливу як соціального середовища так і обставин, які її оточують. Постійні труднощі, з якими стикається молодь, особливо коли вони спричинені воєнним часом, змінюють та посилюють їх цінності.

Сучасна молодь перебуває у швидкоплинному вимірі подій, котрі тим чи іншим чином впливають на обрання ними певних життєвих орієнтацій, які в подальшому сформують молодого хлопця чи дівчину як окремий структурний елемент суспільства. Сучасний світ сформований таким чином, що цінностей, котрі закладають нам ще у ранньому дитинстві, недостатньо, тому сучасне молоде покоління мусить самостійно обирати для себе нові якості, у зв'язку із постійною зміною тенденцій та реалій теперішнього часу.

Отже, враховуючи те, що з 2014 року по теперішній, на території України триває збройна агресія Росії проти Української державності, перед молоддю постає питання які життєві орієнтації потрібно обирати. Саме у важкий період формування української держави як такої, молоді потрібно обирати правильні життєві цінності. Це і зумовило актуальність нашого дослідження.

Мета: з'ясувати ціннісні орієнтації сучасної української молоді в умовах військового часу.

Завдання:

- теоретично проаналізувати життєві цінності сучасної молоді;

- описати вплив соціального середовища на формування цінностей молодого покоління;
- проаналізувати способи реалізації цінностей молоді у життя;
- провести емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій молоді;
- з'ясувати взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями, загальною структурою особистості та мотивами учбової діяльності;
- проаналізувати результати порівняльного аналізу;
- надати рекомендації щодо збереження цінностей сучасної молоді в умовах військового часу.

Об'єкт дослідження: цінності сучасної молоді.

Предмет дослідження : особливості прояву ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

Гіпотези дослідження:

1. Ймовірно, що найважливішими ціннісними орієнтаціями досліджуваних молодих осіб являються доброзичливість, універсалізм, самостійність та гедонізм.
2. Ймовірно, що існує взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та мотивами професійного становлення, мотивами самовиховання, комунікативними мотивами, формальними мотивами, сумлінністю, утилітарними мотивами.
3. Ймовірно, що існують статеві відмінності у прояві ціннісних орієнтаціях.

Теоретична основа. Теоретично-методологічною основою написання та дослідження даної роботи виступили наукові праці (А.І. Титаренко, О.А. Жирун, Н.М. Єфтені, О. Васильєва), теорії щодо ціннісних орієнтацій (Шварца Ш., Рокича М.), статті, книги вчених та науковців, які ґрунтуються на загальнолюдських принципах, принципах логіки, філософії та об'єктивності, котрі в свою чергу у кінцевому результаті спрямовані на вивчення, дослідження та визначення впливу ціннісних орієнтацій сучасної молоді на їхнє життя.

Наукова (теоретична) новизна. Теоретичне значення дослідження полягає у вивченні, розширенні та поглибленні уявлень щодо ціннісних орієнтацій сучасного молодого покоління, в умовах дії воєнного стану.

Практичне значення. Результати дослідження та зроблені висновки дають можливість зрозуміти та оцінити рівень життєві цінності молоді та їх вплив на поведінку та вибір. Отримані емпіричні результати будуть корисними для розробки певного роду програм, або ж стратегій, які в свою чергу спрямовуються на підтримку та розвиток цих орієнтацій у молодого покоління. До прикладу можна розробити програми психологічної підтримки для молоді, яка має певні проблеми зі своїми цінностями, або ж розробити освітні проєкти, які сприятимуть формуванню позитивних цінностей у молоді. Також ці результати можуть бути використані батьками, вчителями та викладачами, соціальними працівниками, психологами, які працюють з молоддю. Вони можуть використовувати цю інформацію для кращого усвідомлення потреб та цінностей молоді, а також для ефективної комунікації з ними.

Методологія: Для досягнення мети і розв'язання окреслених завдань було застосовано загальнонаукові методи теоретичного дослідження: теоретичний аналіз та систематизація наукових літературних джерел; аналіз теоретичних питань з метою з'ясування базових понять визначеної проблеми, аналіз наукової психологічної літератури з питання національної ідентичності під час війни.

Також емпіричні: спостереження; опитування:

- 1) Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків);
- 2) Методика діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексєєвої;
- 3) Опитування великої п'ятірки, ОВП.

Методи математико-статистичної обробки даних описова статистика, кореляційний (лінійна кореляція Пірсона), порівняльний (t- критерій Стьюдента) та однофакторний дисперсійний (тест Шеффе) аналіз. Здійснювались з використанням програми SPSS 26.

База дослідження: емпіричне дослідження проводилося у першій декаді лютого 2023 року, у вигляді Google форми. В опитуванні прийняло участь 52 досліджуваних віком від 18 до 33 років.

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

1.1. Життєві цінності сучасної молоді

Внутрішній світ сучасної молоді є рушійною силою будь-якого суспільства. Саме молодь є тим самим «двигуном» розвитку – рушійною силою прогресу. Молоде покоління також є однією із важливих складових формування держави. Відповідно, життєві цінності молоді є одними з найголовніших чинників розвитку як соціуму так і держави в цілому.

Так, ціннісні орієнтації можна трактувати як певну сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованості людському життю. У філософському словнику ціннісні орієнтації – "важливі елементи внутрішньої структури особистості, які закріплені життєвим досвідом особистості, всією сукупністю його переживань" [5, с.33].

На думку Біндяка А.Д., життєвими цінностями являється спрямованість особистості [2]. Натомість Титаренко А. І. вважає, що ціннісні орієнтації є такими елементами моральної свідомості, що об'єктивуються у вчинках [32, с. 89].

Психологічна наука визначає ціннісні орієнтації як певну ціль, мету кожної людини окремо, структуру індивідуальних стосунків. Жирун А.О. вважає, що ціннісні пріоритети здійснюють контроль когнітивними процесами, рефлексією індивіда, а також є рушійним психіатричним та психологічним чинником і ознакою соціалізації індивіда. У той же час цінність є важливою підставою консолідації групи. [9, с. 119]. Вона є важливим психологічним феноменом суспільства. При трансформації суспільства особиста і суспільна ціннісна орієнтація теж зазнає зміну. Саме тому цінності та ціннісні орієнтації самих по собі є соціально-психологічним показником зміни суспільства [8, с. 293].

Відповідно існує безліч життєвих пріоритетів, в тому числі і у молоді, а саме: сім'я, здоров'я, освіта, держава, свобода, віра, мова, творчість, гуманізм, чесність, гроші, нація, народ, і тд.

Формування основоположних цінностей молоді бере початок з сім'ї та навчання. При цьому не має конкретного алгоритму виховання у молодого покоління тих чи інших орієнтацій. Кожна життєва орієнтація формується залежно від особливостей кожного індивіда окремо на протязі усього свого життя. У свою чергу ціннісні орієнтації також можуть поділятися на види або ж групи [11, с.131].

Як вже зазначалося вище, ціннісні орієнтації формуються у сім'ї та у процесі навчання. Як вважає Здравомислов А.Г., в подальшому вже сформовані ціннісні пріоритети молоді визначають їхній світогляд, їх стратегію розвитку як окремої соціальної одиниці, так і елемента великого механізму державотворення [11, с.123].

Щодо самого інструменту передачі цінностей то існує низка інструментів за допомогою яких відбувається закріплення тих чи інших орієнтаційних цінностей. Ними виступають: сімейні традиції, школа, вищі навчальні заклади, мистецтво, музика, релігія або церква, література, культура в цілому. Завдяки широкому вибору інструментарію, особа не завжди може свідомо обирати певні цінності. Іноді вона обирає їх свідомо а іноді несвідомо. Тому завдяки цьому можуть бути використані методи різних маніпуляцій молодим населенням (до прикладу, маніпулювання представниками російських медіа компаній на протязі багатьох років, шляхом штучного заповнення українського інформаційного простору музикою, кінематографом, живописом і іншим культурним надбанням, з метою викорінення, знищення та висміювання великої української самобутньої культури. Це здійснювалося таким чином, що понад 90 відсотків молодого покоління насправді не розуміли, що ними маніпулюють навіть під час перегляду їх комічних серіалів). Тому необхідно приділяти відповідну увагу з боку держави та сім'ї щодо виховання у молодому поколінні належних життєвих цінностей.

Щодо молоді, то перед державою стоїть одне із головних завдань, яке полягає у забезпеченні використання молоді як ефективного ресурсу та інструментарію у державотворенні, та державному зміцненні, шляхом реалізації власних

соціальних потреб та інтересів кожним молодим громадянином індивідуально [1, с. 321].

Якщо порівнювати всі соціальні групи за віком, то можна сміливо стверджувати, що молодому поколінню притаманні власні риси та характер, життєві цінності, які кардинально відрізняються від старшого покоління. Якщо, до прикладу, взяти покоління українських людей, котрі зростали за часів «радянщини», то вони здебільшого реагують на будь-які соціальні чи політичні зміни більш стримано та виважено. Натомість, молоді притаманні імпульсивність, прагматичність та надмірна емоційність при різкій зміні соціально-політичних, економічних чи побутових умов. Саме тому держава «робить ставку» на молоде покоління, як на основний соціальний елемент формування та розвитку держави.

Єфтені Н.М. вважає, що система цінностей в суспільстві, їх характер і особливості є своєрідним орієнтиром в формуванні світогляду, духовності молодої людини, а бажання оволодіти ними – найважливіша умова отримання молодою людиною життєвого досвіду і його соціалізації. Цінності завжди існують і видозмінюються, так як змінюються цілі покоління людей [8, с. 293-295].

Також варто відзначити і те, що для молодого покоління є характерним і те, що воно набуває для себе певні нові орієнтаційні цінності.

Для сучасної молоді є характерним те, що вони живуть в епоху глобальних інновацій та цифровізації. На думку Васильєвої О., ще у ХХ столітті для молодого покоління пріоритетом було отримання професійної або ж вищої освіти для того, щоб зайняти відповідну престижну на той час, сходинку на соціальному рівні. А на даний час є певний чималий відсоток молодих людей, які мають досить високий інтелектуальний рівень розвитку, але отримувати вищу освіту не бажають, аргументуючи це тим, що вони не хочуть тратити свої молоді роки дарма, і в подальшому ставати «рабами системи». Дані особи просто на просто не мають чітко сформованих життєвих пріоритетів [5, с. 34].

Отже, кожна особа, зокрема молода, повинна мати власні життєві цінності і вподальшому втілювати їх у життя. Згідно поглядів вчених, зокрема теорії ціннісних орієнтацій Шварца, саме цінності являються мотиваторами та домінаторами нашої поведінки та нашого вибору. Відповідно до його поглядів існує десять основних ціннісних орієнтацій, які у свою чергу поділяються на три групи: трансцендентні, здійснення та саморозвиток.

На відміну від теорії ціннісних орієнтацій Шварца, теорія Рокича базується на взаємовідносинах між людьми. Згідно з теорією Рокича, кожна людина має різні ціннісні орієнтації, які у загальному демонструють характер та цілі даної особи. Рокича поділяє три типи ціннісних орієнтацій: орієнтація на задоволення, орієнтація на здійснення, орієнтація на зв'язки.

1.2. Вплив соціального середовища на формування цінностей молодого покоління

Адаптація молодого покоління та формування цінностей у сучасному світі проходить під впливом складних умов: війна, економічна та суспільна кризи, переоцінки (подекуди радикальної) існуючих цінностей, зростання критичного ставлення не тільки до минулого, а й до оточуючого середовища, свого майбутнього. Сталий розвиток суспільства за таких обставин в першу чергу визначатиметься стабілізуючою роллю окремих інститутів, їх спроможністю зберегти повагу до себе і, відтак, здійснювати той чи інший вплив на населення [33, с. 129].

Для того, щоб зрозуміти як соціальне середовище впливає на молодь, для початку необхідно дати визначення поняття «молодь». Згідно із матеріалів веб-сайту «Вікіпедія»: «Молодь — соціально-демографічна група, відокремлена на основі сукупності вікових характеристик і особливостей соціального стану. Молодість як певна визначена фаза, етап життєвого циклу біологічно універсальна, але її конкретні вікові рамки, пов'язаний з нею соціальний статус і соціально-психологічні особливості мають соціально-історичну природу і

залежать від суспільного ладу, культури та властивих даному суспільству закономірностей соціалізації.» [17].

На думку Безпалька О., соціальне середовище – це «сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість та поведінку [30, с. 150]. Тому соціальне середовище, а саме його складові: політична, соціальна, духовна формують у молодого покоління життєві цінності та пріоритети, при цьому і саме ж соціальне середовище виконує виховну функцію молодого покоління.

Натомість Куликова Л. вважає, що соціальне середовище – це певна сукупність соціально-природних умов розвитку особи: воно являється джерелом її розвитку та зростання, творителем соціальних шаблонів та ціннісних орієнтацій, що у подальшому формує повноцінну особистість як таку.

Згідно думки інших вчених, «соціальне середовище» - це сукупність людей, організацій та інституцій, які перебувають у взаємодії один з одним, та впливають на розвиток та поведінку кожної людини. Це можуть бути родина, друзі, колеги на роботі, учасники громадських організацій, політичні партії, медіа тощо [30, с. 152].

Таким чином ми розуміємо, що соціальне середовище має величезний фундаментальний вплив на формування життєвих цінностей та орієнтацій, насамперед серед молоді.

Також необхідно додати і те, що соціальне середовище у широкому розумінні ділиться на 2 рівні: макрорівень та мікрорівень. Макрорівневе соціальне середовище включає у себе політичні, культурні, соціальні та матеріальні чинники, які нас оточують. Натомість мікрорівневе соціальне середовище включає у себе сталі умови життя кожної людини (сім'я, родина, сусіди, трудовий колектив, найближче та стале оточення) [16, с. 207].

На думку Петровського А.В., формування життєвих цінностей молодого покоління є досить складним процесом, який відбувається в умовах прямого або непрямого впливу оточуючого середовища, а саме:

- під впливом сімейного та родинного кола особи (настанови, виховання та погляди батьків, братів, сестер, дідусів, бабусь молодій особі);
- під впливом політичних чинників (ведення державою різного роду політичної діяльності стосовно формування необхідних життєвих орієнтацій і т.д.);
- під впливом засобів масової інформації (сприймання та оброблення молодим поколінням інформації із мережі «Інтернет», з радіо або телевізора);
- під впливом соціальних чинників (в результаті ведення особою безпосередньо «живого» спілкування з людьми, котрі її оточують) [35, с. 166].

Необхідно розібрати вищеописані чинники більш детально для того, щоб можна було у цілому оцінити роль навколишнього середовища на формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах воєнного часу.

Коли людина народжується, то від моменту народження і до 3-х річного віку на неї впливає лише її сім'я та родина. Тому його перші життєві риси виникають лише завдяки сім'ї. Тобто найближчі цій людині люди, а саме: мама, тато, брат або ж сестра, дідусь чи бабуся, - відносяться до людини з любов'ю, ніжністю та ласкою, і вкладають в неї всі свої найкращі почуття. Саме у цей період у людину закладається фундамент для подальшого формування у неї життєвих пріоритетів та і як самостійної особистості взагалі [25].

Вже у дошкільному та шкільному віці особа потрапляє під вплив не лише сімейного кола, а вже і під вплив осіб, котрі її оточують (однолітки, однокласники, друзі, товариші, вчителі) та і власне середовище, яке її оточує (засоби масової інформації, соціальні мережі, «Інтернет») [15, с. 35]. Власне з цього етапу особа вбирає у себе якості, як вважає за потрібне - як негативні так позитивні якості. На основі цього людина формує власне для себе ті чи інші життєві цінності, які в подальшому намагається втілити у реальність. Саме у підлітковому віці людина стає більш самостійною та у певній мірі незалежною. Через це роль сім'ї у житті підлітка зменшується [3, с.204].

В подальшому особа закінчує навчання, стає на повністю самостійний життєвий шлях, створює власну сім'ю – відповідно вже сформовує для себе основоположні та сталі життєві пріоритети. До чинників, що формують ціннісні погляди особи стають: політика, економіка, різні соціальні зміни і т.д.

[4, с. 42].

Чи не найбільшим рушійним чинником соціального середовища сучасної української молоді стала російсько-українська війна, яка у значній мірі змогла з одного боку змінити одні ціннісні орієнтації молоді на зовсім протилежні, а з другого – зміцнити, або ж зробити першочерговими, які до моменту початку війни були малозначимими [37, с. 543].

Війна являє собою певне негативне політично-суспільне явище, яке у свою чергу редагує відповіді життєві пріоритети. Чи не найбільше це відображається саме на молодому поколінні [24, с. 212].

Проте саме війна, маючи у собі неймовірну величезну кількість зла, несе в собі певний відсоток позитивних речей для країни, стосовно якої здійснюється військова агресія, а саме: відновлення самобутності народу, зміцнення єдності серед громадян даної держави, пробудження національної ідеї та схильність до самовизначення і незалежності.

Аналізуючи дослідження, яке було проведене Христенко О.М., у Тернопільському Національному медичному університеті імені Горбачевського МОЗ України з метою визначення рівня цінностей української молоді під час війни: до питання виховання майбутніх лікарів, можна зробити висновки, що війна торкнулася кожну молоду людину, незважаючи на її походження, стать та соціальний статус. Дослідження проводилося шляхом виконання студентами другого курсу письмово-творчих робіт на довільну тематику. Згідно підсумку даного контенту творчих робіт студентів другого курсу Тернопільського національного медичного університету імені Горбачевського МОЗ України, можна було дійсно виокремити те, що на разі для студентів основоположними ціннісними орієнтації являються сімейні та національні цінності, а також мир, віра, свобода, гідність, єдність, добродійність як фундаментальні цінності, котрі

є особливо актуальними в умовах сучасних воєнних реалій. Автори творчих робіт, серед іншого, пояснюють важливість родинного затишку й спілкування тим, що на разі це стало розкішшю для багатьох з нас [36, с. 2-3].

Отже, соціальне середовище відіграє одне з найбільш вагомих чинників, які впливають на формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді, особливо в умовах воєнного стану. Тому кожен з нас має робити все від себе залежне, для того, щоб покращити те соціальне середовище, яке нас оточує [6, с. 221].

1.3. Прояв ціннісних орієнтацій молоді у час російсько-української війни

Задоволення молоддю власних життєвих цінностей та пріоритетів залежить не лише від самої особи, а й людей та середовища, які її оточують. Життєві цінності являються не статичним, а динамічними – вони то з'являються, то зникають, то набувають тої чи іншої форми. Стовідсоткова реалізація життєвих цінностей молодого покоління практично неможлива, тому кожна молода особистість повинна знаходити власний підхід для втілення своїх життєвих пріоритетів у життя [26].

Життєві цінності та пріоритети молодого покоління в загальному становлять їхні плани та перспективи на життя молодих хлопців та дівчат, які у ході плину часу можуть змінюватися та перебудовуватися. Саме ж планування життя ґрунтується на обранні молоддю ціннісних орієнтацій. Ці орієнтації, як плани на життя у загальному, в різних соціально-професійних і вікових груп молоді різні, вони змінюються із плином часу, зміною умов життя, місця життя, обставин. Кожна молода особа прагне для себе кращого: посісти високе соціальне становище, яке допоможе йому самостверджуватись та задовольняти свої вищі потреби [27].

Складність життєвих планів молодої людини залежить від багатьох чинників, але одним із вирішальних є рівень духовного розвитку, свідомості, між особистісних зв'язків особистості [2].

У зв'язку із воєнним положенням в Україні тенденція, стосовно життєвих цінностей молоді за останній рік дещо змінилася. На перше місце серед життєвих цінностей молодь ставить сім'ю і своїх родичів. Це є очевидним, оскільки людська натура передбачає потребу мати поблизу рідну та кохану людину, також створити разом з цією людиною власну сім'ю. Тим паче в умовах війни як ніколи потрібна підтримка близьких тобі людей. Молодь взяла собі за звичку якомога більше часу проводити поруч разом зі своїми рідними та близькими, дослухатись до їх думок та побажань, оскільки в умовах сучасного світу ніхто не можна знати, що нас завтра може очікувати. Саме тому молоде покоління ставить у пріоритет максимальне проведення часу з близькими їм людьми [7, с. 37]. Також багато з тих молодих людей, які пішли у добровільній формі воювати проти агресії з боку РФ, аргументують свою позицію тим, що вони у першу чергу захищають свою сім'ю та своїх близьких осіб, оскільки якщо не буде кому захищати Батьківщину, то окупант може «завтра прийти у твою оселю», і відповідно готові покласти своє життя за своїх рідних [10].

Високу сходинку серед життєвих пріоритетів молоді як до умов воєнного стану так і після посідають такі речі як праця та спілкування. Тобто завжди у всі епохи чи політичні устрої три перших місця посідали: сім'я, праця, спілкування. Реалізує ці речі молодь дуже просто: шляхом проведення спільного дозвілля зі сім'єю, шляхом виконання своїх трудових обов'язків та шляхом спілкування з друзями та товаришами. [38, с. 232].

Серед інших життєвих пріоритетів авторитетом серед молоді в умовах війни користується громадська свідомість, патріотизм та націоналістичність. Молоде покоління втілює ці життєві цінності у життя різними шляхами. Зокрема, шляхом переходу від російської мови та культури до української, шляхом розвитку україномовного контенту серед українських знаменитостей, в том у числі і тих, які до війни були орієнтованими на російськомовне населення, шляхом вивчення та пропагування молоддю української історії, шляхом здійснення молоддю волонтерських рухів у підтримку армії, населення і т.д., шляхом здійснення молоддю пожертв (донатів) на потреби ЗСУ, шляхом участі молоді у

безпосередніх військових діях на стороні українського народу у лавах сил оборони, шляхом здійснення активної громадської та політичної діяльності молоді. На разі з'явилося чимало відео матеріалів у мережі «Інтернет», де досить юні діти жертвують останні гроші (інколи чималі кошти) для наших Збройних Сил України, або ж влаштовують благодійні концерти чи благодійні ярмарки, вилучені кошти з яких також направляють у благодійні фонди.

Сьогодні, не лише в умовах воєнного часу, а й в умовах формування молодої та незалежної держави під назвою Україна, серед багатогранних життєвих цінностей та пріоритетів молоді чи не найважливішими являються саме національні цінності. Вони являють собою самий зміст буття окремої нації, визначають потреби і інтереси. Національні цінності мають як економічний, культурологічний так і соціальний зміст. Сама по собі молодь є носієм національних цінностей, не просто автоматично успадковуючи їх від старших поколінь. Мова, культура, спосіб мислення, поведінка передаються від старших поколінь, але ними все ж необхідно оволодіти, усвідомити їхню суть і особливості [12, с. 12]. Відзначу, що національні цінності і орієнтації не залишаються по життєвими, вони розвиваються із розвитком самої держави. Формуючи у молодій людини – майбутнього громадянина уважне відношення до цінностей своєї нації, необхідно мати на увазі, що протягом життя людина стає учасником певних міжнаціональних відносин. Тому, молода людина, володіючи певною гордістю за свою власну націю, її історію, культуру, традиції, мову, повинна одночасно навчитися поважати цінності інших націй і народів та толерантно до них відноситися [20].

Висновок до розділу I

Отже, ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах воєнного часу являються досить складним явищем, яке відіграє дуже важливу роль не лише для кожної молоді людини персонально, а й для суспільства та держави в цілому. Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають спрямованості людському життю.

Здебільшого у всіх молодих осіб життєві цінності та пріоритети сходяться. Ними являються сім'я, робота, соціальне та економічне становище, здоров'я, самоствердження та самореалізація.

В умовах воєнного часу у нашій державі життєві пріоритети та цінності у молоді дещо видозмінилися. Сім'я для молодого покоління була на першому місці. Проте в реаліях військового часу сім'я, як життєва цінність, зміцнилася в рази, оскільки людська натура передбачає потребу мати поблизу рідну та кохану людину, також створити разом з цією людиною власну сім'ю. Тим паче в умовах війни як ніколи потрібна підтримка близьких тобі людей. Молодь взяла собі за звичку якомога більше часу проводити поруч разом зі своїми рідними та близькими, дослухатись до їх думок та побажань, оскільки в умовах сучасного світу ніхто не можна знати, що нас завтра може очікувати.

Щодо способів реалізації життєвих цінностей молодого покоління у життя, то реалізує їх молодь дуже просто: шляхом проведення спільного дозвілля зі сім'єю, шляхом виконання своїх трудових обов'язків та шляхом спілкування з друзями та товаришами, шляхом самоствердження та самореалізації через досягання певних у сфері своєї діяльності. Щодо втілення патріотичних та націоналістичних цінностей у реальність, то молодь їх реалізує шляхом захисту своєї держави у лавах ЗСУ, шляхом волонтерської діяльності та шляхом проповідування та плекання української культури.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

2.1. Характеристика вибірки та методик емпіричного дослідження

У проведеному дослідженні взяло участь 52 особи, віком від 18 до 33 років (див. рис. 2.1).

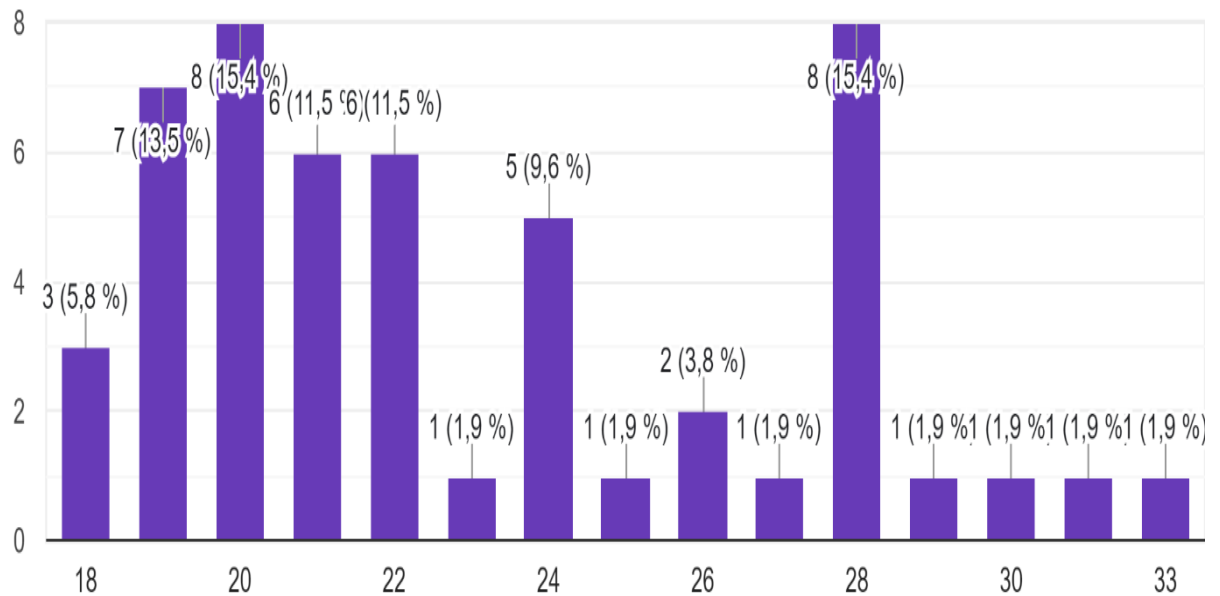
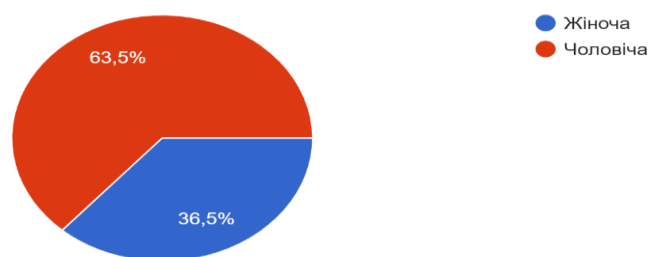

Рисунок 2.1

Діаграма досліджуваних осіб

З них 33 особи чоловічої статті (63,5%) та 19 осіб жіночої статті (36,5%) (див. рис. 2.2)

У психологічному дослідженні було використано наступні методики та опитувальник:

- 1). Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків);
- 2). Методика діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексеевої;
- 3). Опитування великої п'ятірки, ОВП.

З метою визначення динаміки зміни цінностей молоді у зв'язку із змінами в суспільстві, життєвими проблемами, які викликані веденням бойових дій на території України, була запропонована методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків), яка складається з 40 тверджень (описів різних людей), відповідати на які, необхідно відштовхуючись від того, наскільки кожне з них відповідає досліджуваному. Якщо опис ідеально подібний до опитуваного, то ставиться позначка під фразою «дуже подібний до мене», якщо зовсім не відповідає респонденту, то біля фрази «зовсім не такий, як я»; якщо подібний до нього частково – позначка під іншими проміжними значеннями відповідно. Обраховуються результати по кожній шкалі за спеціальними формулами, з використанням бальної системи: 6, 5, 4, 3, 2 та 1 бал відповідно.

На основі результатів методики можна побудувати ієрархічну структуру цінностей особистості або групи людей. Та цінність, яка набирає найбільшу кількість балів, є для людини провідною та спрямовує її діяльність і творчість. Щоб мотивувати конкретну людину до певної діяльності, потрібно звертати увагу на ті мотиваційні цілі, які у людини знаходяться на 1 місці. На основі цього можна укласти ієрархічну структуру цінностей особистості.

1. Самостійність. Незалежність думок і дій, наявність вибору, можливість творчості. Цінності цієї групи змушують людину діяти відповідно до власних суджень що є хибним, а що правильним. Риси людини, яка надає перевагу цінностям самостійності: її незалежність від впливу соціального середовища, бажання самостійно нести відповідальність за власний вибір, усвідомлювати можливість керування власним життям. Така людина цінує творчість, нестандартність та індивідуальність як у себе, так і в інших.

2. Стимуляція. Біологічне підґрунтя – потреба у постійній стимуляції, бути у постійному стані збудження. Важливим для такої людини є новий досвід, постійні зміни та новизна. Невід'ємною особливістю людини, яка надає перевагу цінностям стимуляції, є схильність до ризику, пошук гострих вражень та нестандартних подій. Нестерпною для них є стабільність, монотонність, відсутність нових знайомств.

3. Гедонізм. Насолода, чуттєве задоволення. Схильні до гедонізму люди надають великого значення комфорту, відпочинку, доброму та здоровому сну і харчуванню. Для них важливим є гарне проведення вільного часу.

4. Досягнення. Особистий успіх понад усе. Найважливішим ужитті таких людей є досягнення нових цілей та власний розвиток. Такі люди готові багато працювати для того, щоб бути попереду інших, часто ціною власного благополуччя та здоров'я. Для них важливим є соціальне визнання.

5. Влада. Найбільшого значення ця цінність набуває у недемократичних країнах, проте у всіх культурах, на думку автора, функціонування соціальних інститутів потребує певної диференціації. Цінності влади відображаються у прагненні накопичувати матеріальні ресурси, гроші, займати керівні посади.

6. Безпека. Мотиваційна ціль – гармонія і стабільність, відчуття безпеки. Ш. Шварц вважає, що цінності безпеки зростають у тих, у кого є така потреба. Люди, які надають перевагу безпеці, роблять усе, щоб уникати загрозливих, ризикованих та нестабільних ситуацій. Для них важливим є не лише власна безпека, але й безпека близьких людей, національна безпека та спокій

7. Конформізм. Ціль – обмеження дій, прагнень, що можуть зашкодити іншим, порушити соціальні очікування, норми. Для людей, які цінують конформізм, важливо поводитись згідно з соціальними очікуваннями та стандартами. Надзвичайної ваги для них набувають такі риси як ввічливість, моральність, нормативність. Для них важливо виконувати усі правила та вимоги, навіть у тому випадку, якщо є можливість їх порушити.

8. Традиція. Традиційний спосіб поведінки стає символом групової солідарності, виявом єдиних цінностей та гарантією виживання. Традиції часто

мають форму релігійних обрядів, норм поведінки. Для людей, які надають перевагу традиції, важливими є єдність між поколіннями у родині, виконання обрядів, святкування релігійних свят. Такі люди не люблять виділятися з натовпу, не намагаються вимагати від життя більшого, ніж уже мають.

9. Універсалізм. Мотиваційна ціль – розуміння, толерантність, захист благополуччя всіх людей та природи. Для людей, що цінують цінності універсалізму, надзвичайно важливими є справедливість та рівність людей на землі. Найчастіше ці люди є активними борцями за справедливість, часто захищають інтереси національних та сексуальних меншин, незахищених верств населення.

10. Доброзичливість. В основі лежить доброчинність, спрямована на забезпечення благополуччя найближчих людей. Люди, які надають перевагу цінностям доброзичливості, найчастіше дбають про благополуччя, щастя та добробут рідних, друзів, співробітників, колег. Такі люди цінують вірність, чесність, дружелюбність та відповідальність [31, с.12-28].

Також, для дослідження домінуючих мотивів навчальної діяльності, було використано методика діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексєєвої. Методика складається з 24 положень. Респонденту пропонується оцінити кожне з них, керуючись тими причинами, які змушують їх вчитись краще та обрати відповідні позначки до кожного висловлювання: «++» (причина дуже важлива), «+», 0, «-», «--» (не має для мене ніякого значення). Обробка результатів відбувається шляхом переведення символічних відповідей у систему балів за принципом: «+ +» оцінюється в 5 балів, «+» - 4 бали, «0» - 3 бали, «-» - 2 бали, «- -» - 1 бал. В кінці підраховується сума балів по кожній з 8 груп мотивів, а саме:

- суспільні мотиви - свідчать про бажання зайняти гідне місце у колективі та суспільстві;
- пізнавальні мотиви - бажання розширити свій кругозір, краще орієнтуватися в оточуючій дійсності, бажання пізнати закони розвитку природи та суспільства, інтерес до розумової праці;

- мотиви професійного становлення - бажання отримати у майбутньому гідну освіту та хорошу професію, самореалізуватися у роботі;
- мотиви особистісного становлення – бажання підготуватися до участі в житті країни, бажання приносити користь своєму народу, активна громадянська позиція, бажання стати достойним громадянином суспільства;
- комунікативні мотиви - бажання співпрацювати з іншими людьми, бажання спілкуватися з однолітками та вчителями, бажання знайти друзів;
- мотиви самовиховання - бажання розвинути свої здібності та особистісні якості;
- формальні мотиви - бажання отримувати знання і вміння для свого подальшого розвитку професійної діяльності, досягнення визнання від оточуючих людей, бажання стати успішним та забезпечити собі матеріальний добробут;
- утилітарні мотиви - бажання отримати у майбутньому гідну зарплату, отримати переваги у роботі, мати забезпечене життя.

Таким чином, виявляються домінуючі та підпорядковані групи мотивів, описуючи ієрархію мотиваційної сфери навчання [18, с. 197-204].

Разом з цим було застосовано Опитувальник великої п'ятірки, який складається з 44 тверджень. Він дозволяє швидко визначити загальну структуру особистості за допомогою п'яти факторів: екстраверсії, поступливості, сумлінності, нейротизму і відкритості досвіду. Респонденту пропонується оцінити кожне з тверджень за 5-ти бальною системою від 1 (якість дуже слабо виражена) до 5 (якість виражена дуже яскраво), відштовхуючись від внутрішніх переконань [23]

Екстраверсія виявляє спрямованість на зовнішній світ, товарицькість, комунікабельність, прагнення лідерства, імпульсивність, оптимістичність. Інший полюс чинника представлений інтроверсією, для якої характерна тенденція до незалежності, самостійності, індивідуалістичності.

Поступливість свідчить про сензитивність, доброзичливість, довірливість, альтруїстичність, конформність, схильність підпорядковувати особисті інтереси потребам групи, орієнтованість на співробітництво. Протилежний бік континууму представлений непоступливістю, впертістю, пріоритетом власних принципів і потреб, здатністю на «виклик» оточенню, схильністю створювати проблеми, певною байдужістю, жорсткістю.

Сумлінність представлена такими якостями, як контрольованість поведінки і діяльності, самовладання, наполегливість, старанність, точність у роботі, ретельність, відповідальність, організованість, дисциплінованість. Інший полюс виявляє неорганізованість, недостатність зосередженості, спонтанність проявів із низьким рівнем впорядкованості та послідовності поведінки, схильність до незавершення розпочатих справ.

Нейротизм проявляється в тривожності, дратівливості, чутливості до стресогенних ситуацій, легкості виникнення негативних емоцій і переживань схильності до поганого настрою та песимістичності. Інший полюс представлений тенденціями до раціоналізму, стресостійкості, витриманості, спокійного реагування і ставлення до подій і оточуючих.

Відкритість досвіду характеризується неупередженістю, зацікавленістю, сприйнятливістю будь-якої інформації та знань, усього нового і незвичайного, наявністю широких інтересів, орієнтованістю на пошук нових підходів, шляхів вирішення проблем, схильністю до самоаналізу і рефлексії, оригінальністю та естетичністю сприйняття. Протилежність становлять закритість новому досвіду, обмеженість інтересів, консервативність, шаблонність, надання переваги знайомій, повсякденній роботі.

Також респондентам були запропоновані додаткові 2 питання для з'ясування того, чи змінилися їх цінності і під впливом чого. Опитування складало наступні питання та відповіді на них:

1. Чи зауважували Ви останнім часом зміну у власних цінностях, пріоритетах в житті?

1). Так.

2). Ні.

2. Як думаєте, що вплинуло (чи може вплинути) зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?

1). Ситуація в країні (війна).

2). Сімейна ситуація.

3). Нові усвідомлення.

4). З віком з'являються нові пріоритети [21] (див. Додаток А).

Отже, методологічний підхід та характеристика вибірки дозволяють визначити ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах війни.

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів дослідження

Результати описової статистики дозволяють нам говорити про середнє значення прояву ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах військового стану (див. табл. 2.1, ДОДАТОК Б).

Таблиця 2.1

Описова статистика прояву ціннісних орієнтацій

Показники	К-сть осіб (N)	Середнє значення	Мінім альне значення	Максимальне значення	Стандартне відхилення
Конформізм	52	4,3077	3	6	0,75507
Традиція	52	3,6731	2	6	1,02366
Доброзичливість	52	4, 5769	3	6	0,77576

Універсалізм	52	4,6538	2	6	0,83747
Самостійність	52	4,5192	2	6	0,75382
Стимуляція	52	4,2308	2	6	0,89914
Гедонізм	52	4,5	3	6	0,85176
Досягнення	52	4,25	3	6	0,88284
Влада	52	3,4423	2	6	1,01775
Безпека	52	4,4231	3	6	0,80064

Відтак, досліджувані демонструють високі показники за шкалами «доброзичливість», «універсалізм», «самостійність» та «гедонізм». Доброзичливість свідчить про те, що особи підтримують та підвищують благополуччя оточуючих людей. Для таких людей характерним являється те, що вони випромінюють позитивну енергію на людей, які їх оточують, без будь-якої корисливої мети. Доброзичливість являється хорошим інструментом для

побудови сприятливих відносин з іншими людьми, незалежно від їхнього соціального становища, та створення позитивного клімату в суспільстві.

Також для них також є характерним те, що вони бажають жити в гармонії з суспільством та природою. Універсалізм є досить важливим для сучасної молоді, оскільки він передбачає, що всі мають мати однакові обов'язки та права. Вони керуються самостійними поглядами і тільки вони керують власними думками.

Високі показники гедонізму свідчать про те, що досліджувані надають перевагу розвагам та відпочинку. Дані люди вважають, що немає нічого поганого у тому, що вони хочуть отримувати від життя радість та вдовolenня, що може призвести, як наслідок, до втрати самоконтролю.

По результатах опитування досліджуваних було встановлено, що їм характерна така цінність як самостійність. Вона передбачає, що кожна людина повинна самостійно приймати рішення, при цьому не залежати від інших. Дані особи пропагують ідею самостійності, незалежності, самовизначенню.

Але разом з цим, для них не характерні такі цінності «традиція» та «влада». Можна припустити, що такі фактори як підтримка звичаїв, прийняття та визнання ідей існуючих в певній культурі, релігій, традицій, досягнення соціального статусу, престижу та панування над людьми не є властивими досліджуваним в умовах військового стану.

Також ми дослідили особистісні риси сучасної молоді в умовах військового часу (див. таб. 2.2.).

Таблиця 2.2
Описова статистика особистісних рис молоді

Показники	К-сть осіб (N)	Середнє значення	Мінімальне значення	Максимальне значення	Стандартне відхилення
Екстраверсія	52	29,6538	18	38	4,42313

Поступливість	52	33,0962	24	43	4, 49514
Сумлінність	52	34,6923	25	45	4,87707
Нейротизм	52	17,9808	9	35	5, 3742
Відкритість досвіду	52	34, 3462	25	48	5, 27995

Так, результати описової статистики вказують на високі показники за шкалами «відкритість досвіду», «сумлінність», «поступливість».

Відкритість досвіду свідчить про те, що досліджуванні являються неупередженими, зацікавленні до пізнання нової інформації та навчання. У них добре розвинена уява, фантазія, вони схильні до самоаналізу і рефлексії, оригінальності та естетичного сприйняття, що допомагає розвивати та покращувати свої уміння та навички й надалі.

Також у наших респондентів присутні такі якості, як старання, наполегливість, цілеспрямованість, точність у виконанні поставлених завдань та цілей, сензитивність, довірливість, неконфліктність у досліджуваних. Їм притаманна орієнтація на співробітництво та жертвність своїми бажаннями задля користі іншим людям. Таким людям притаманна позиція робити вигляд що все в порядку, нічого не відбувається.

Але разом з цим, для них не характерний «нейротизм», про це свідчить низький показник по цій шкалі. Можна припустити, що такі фактори як тривожність, дратівливість, низька самооцінка, імпульсивність, депресія не є переважаючими для них.

Разом з цим, проаналізовано й результати середніх значень прояву мотивації до навчання (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3
Описова статистика мотивації до навчальної д-сті

Показники	К-сть осіб (N)	Середнє значення	Мінімальне значення	Максимальне значення	Стандартне відхилення
Суспільні мотиви	52	12,9423	8	15	1,85148
Пізнавальні мотиви	52	13,1154	9	15	1,5295
Мотиви проф. становлення	52	11,8269	3	15	2,94206
Мотиви особистісного становлення	52	13,0962	8	15	1,68336
Комунікативні мотиви	52	12,0962	6	15	2,15352
Мотиви самовиховання	52	12,5769	8	15	1,89267
Формальні мотиви	52	8.0385	3	15	3,09941
Утилітарні мотиви	52	12,6731	7	15	1,86528

На основі описової статистики встановлено високі показники за шкалами «пізнавальні мотиви», «мотиви особистісного становлення» та «суспільні мотиви».

Пізнавальні мотиви проявляються у досліджуваних зацікавленістю до навколишнього світу, розширенням знань, пізнанням та формуванням власних думок та переконань. Такі особи часто стають успішними в різних видах діяльності, як наукових, технічних так і в креативних видах професій.

Також мотиві особистісного становлення свідчить про те, що їм притаманні такі риси, як : самостійність, емоційна стабільність, творчість, самопізнання, самоконтроль, самоактуалізація. Такі люди часто стають успішними в професійному та особистому житті. Вони можуть розвивати свої мотиви, використовуючи різні методи саморозвитку.

Суспільні мотиви дають змогу досягати успіху в соціальному та професійному житті досліджуваних. Для них характерно розвивати свої суспільні мотиви, працюючи над своєю комунікацією та лідерською компетентністю.

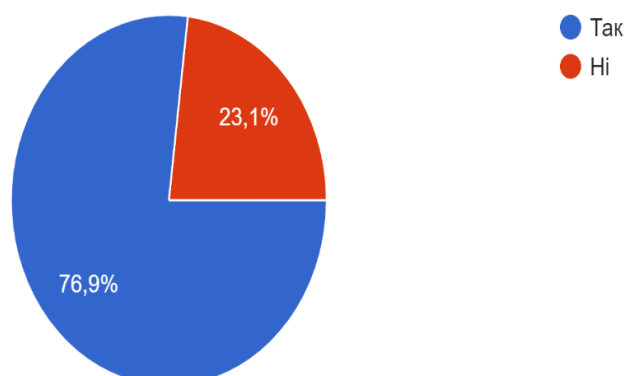
Однак, для них не характерні «формальні мотиви», про це свідчить низький показник по цій шкалі.

Разом з цим, досліджуваним запропонували два запитання.

Дослідивши відповідь респондентів на запитання 1: « Чи зауважували Ви останнім часом зміну у власних цінностях, пріоритетах в житті?» ми побачили, що для 76,9% людей (40 осіб) змінилися пріоритети в житті, а для 23,1% людей (12 осіб) ціннісні орієнтації у житті залишились не змінними. (Див. рисунок 2.3), тобто, більшість респондентів змінили свої пріоритети.

3. Чи зауважували Ви останнім часом зміну у власних цінностях, пріоритетах в житті?

52 ответа

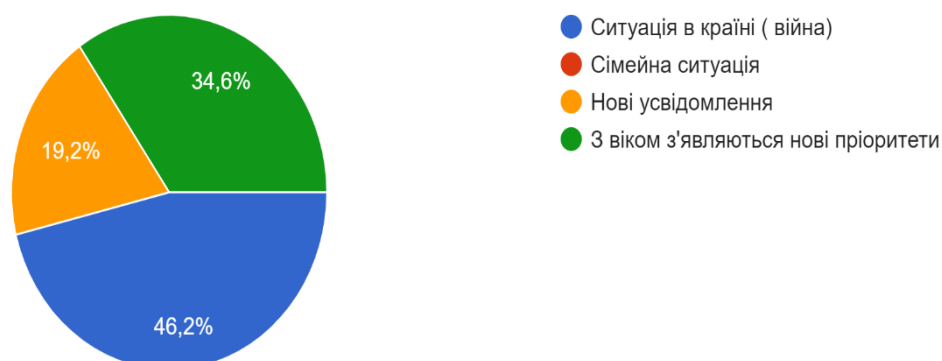

Рисунок 2.3. Чи зауважували Ви останнім часом зміни у власних цінностях

На запитання 2: « Як думаєте, що вплинуло (чи може вплинути) зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?» (Див. рисунок 2.4), п'ятдесят два респонденти дали відповідь. Результати по цьому запитанню свідчать про те, що на зміну ціннісних орієнтацій вплинули такі фактори, як: «нові усвідомлення» (19,2 % опитаних – 10 осіб); «з віком з'являються нові пріоритети» (36, 4% опитаних – 18 осіб); «ситуація в країні (війна) (46,2% - 24). Тому переважна більшість змінила свої пріоритети під впливом ситуації в країні – війни.

4. Як думаєте, що вплинуло (чи може вплинути) зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?

52 ответа

Рисунок 2.4. Як думаєте, що вплинуло (чи може вплинути) зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?

Таким чином, наша гіпотеза про те, що найважливішими ціннісними орієнтаціями досліджуваних молодих осіб будуть доброзичливість, універсалізм, самостійність та гедонізм підтвердилась.

2.3. Кореляційний аналіз даних

(Кореляція емпіричних даних представлена у додатку В.)

За результатами кореляції можна зробити висновок, що чим більше людина має цінність традиція, тим більше в неї будуть розвиватися: мотив професійного становлення ($r=0,339$ при $p<0,05$), комунікативні мотиви ($r=0,433$ при $p<0,01$), мотиви самовиховання ($r=0,281$ при $p<0,05$), формальні мотиви ($r=0,375$ при $p<0,01$) (див. рис.2.5).

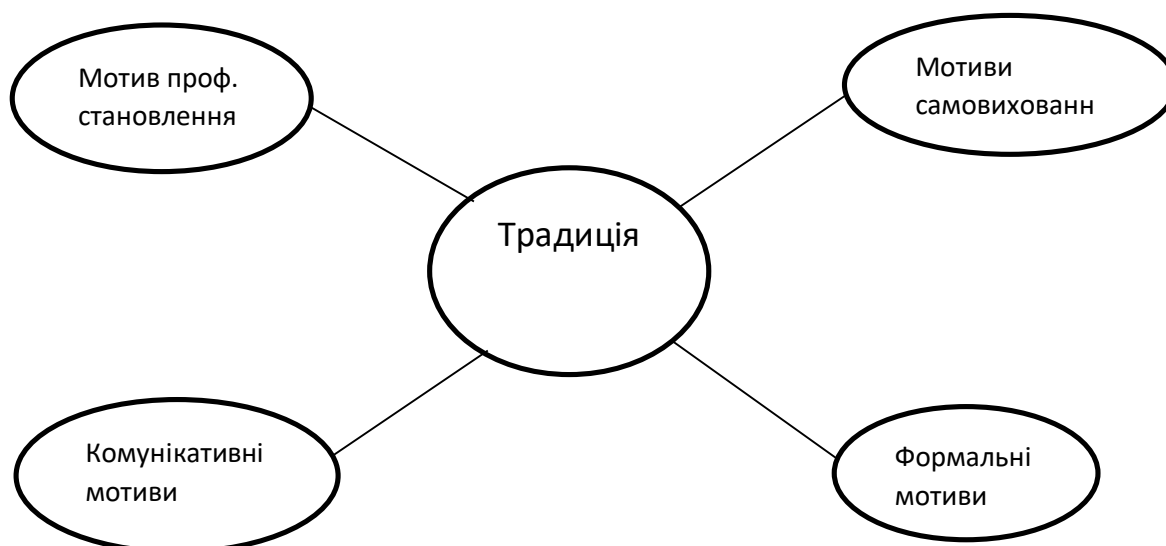

Рис.2.5. Кореляційні зв'язки за шкалою «Традиція»

Встановлено, що чим більше особа є доброзичливою, то тим більше у неї будуть присутні: поступливість ($r=0,361$ при $p<0,01$), сумлінність ($r=0,385$ при

$p < 0,01$), пізнавальні мотиви ($r = 0,339$ при $p < 0,05$), мотиви особистісного становлення ($r = 0,407$ при $p < 0,01$), комунікативні мотиви ($r = 0,295$ при $p < 0,05$), мотиви самовиховання ($r = 0,356$ при $p < 0,01$), утилітарні мотиви ($r = 0,336$ при $p < 0,05$) (див. рис. 2.6).

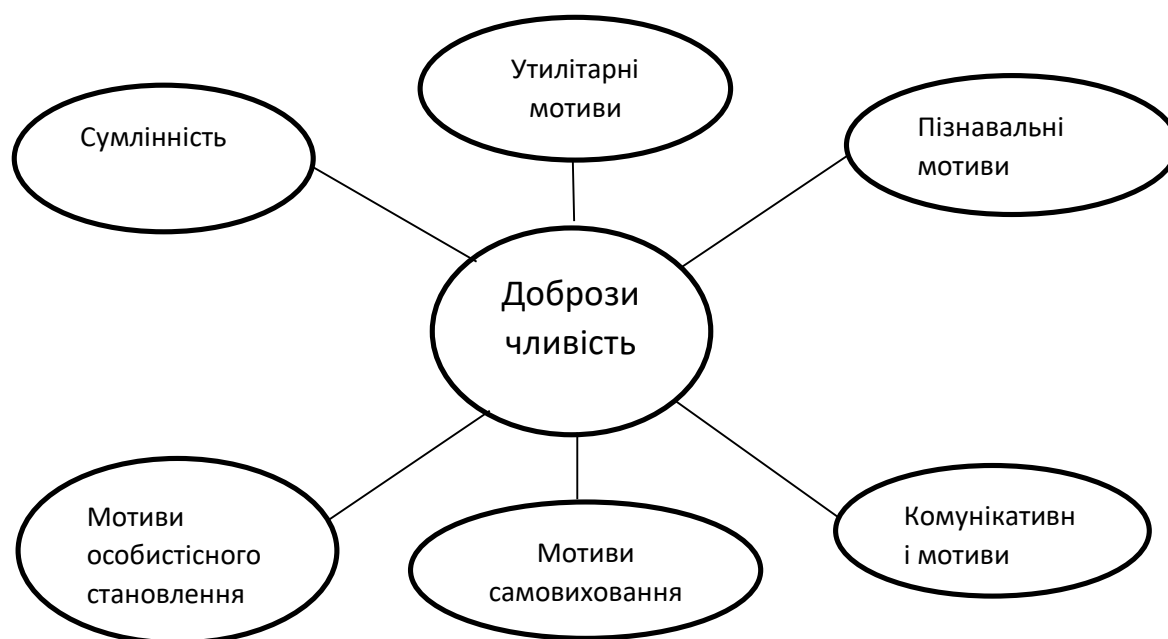

Рис.2.6. Кореляційні зв'язки за шкалою «Добротичливість»

Встановлено, що чим більше у особи присутній універсалізм, тим більше для неї будуть притаманні такі мотиви як: суспільні мотиви ($r = 0,290$ при $p < 0,05$), пізнавальні мотиви ($r = 0,460$ при $p < 0,01$), мотиви особистісного становлення ($r = 0,274$ при $p < 0,05$), мотиви самовиховання ($r = 0,302$ при $p < 0,05$) (див. рис. 2.7).

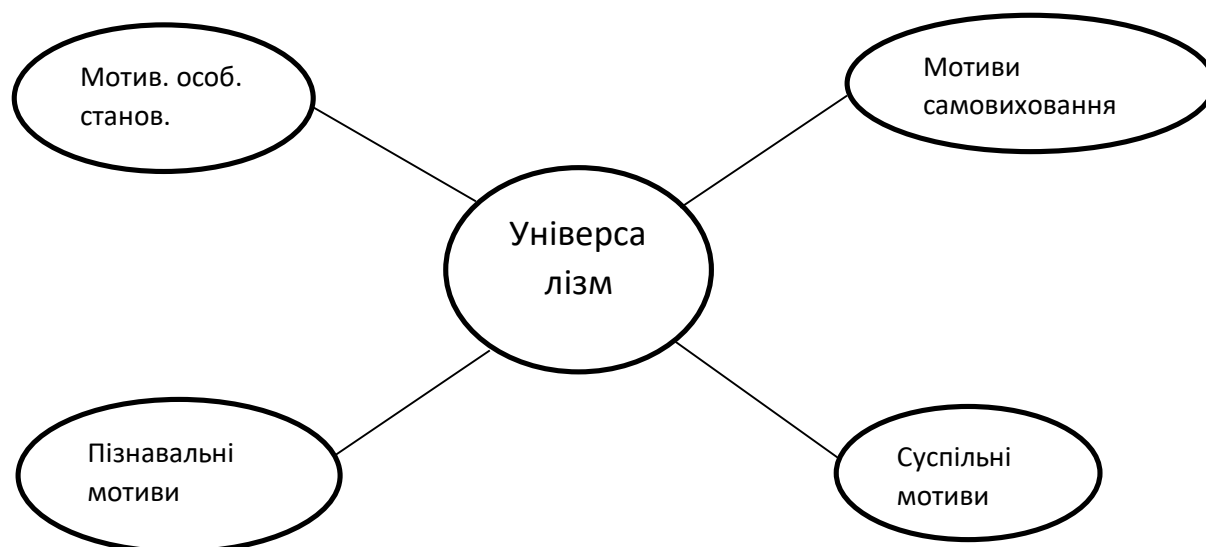

Рис.2.7. Кореляційні зв'язки за шкалою «Універсализм»

Встановлено, що чим більше у особи присутня цінність самостійність, то тим більше їй буде притаманна така якість, як сумлінність ($r=0,306$ при $p<0,05$) (див. рис. 2.8).

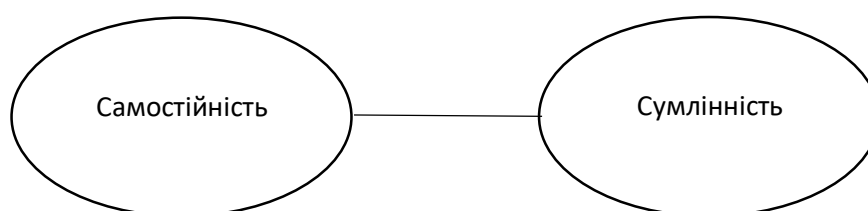

Рис.2.8. Кореляційні зв'язки за шкалою «самостійність»

Виявлено, що чим більше людина у людини присутня стимуляція, тим більше в неї будуть розвиватися: екстраверсія ($r=0,282$ при $p<0,05$), сумлінність ($r=0,307$ при $p<0,05$). А також чим більша присутність стимуляції, тим менше у особи проявлятиметься нейротизм ($r=-0,279$ при $p>0,05$) (див. рис. 2.9).

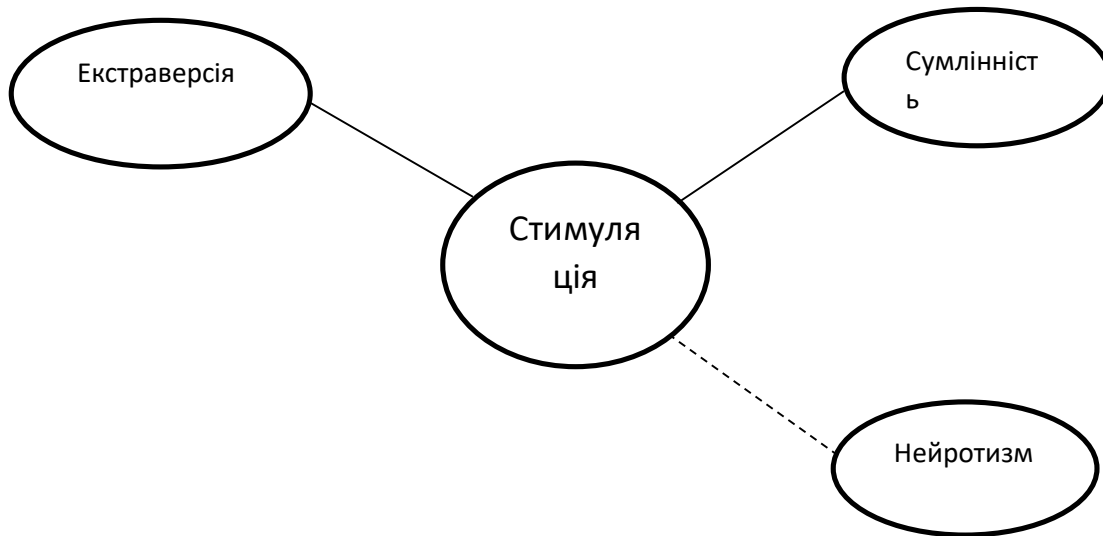

Рис.2.9. Кореляційні зв'язки за шкалою «Стимуляція»

Виявлено, що чим більше людина у людини присутня цінність така, як гедонізм, тим більше в неї будуть розвиватися: екстраверсія ($r=0,370$ при $p<0,01$), сумлінність ($r=0,293$ при $p<0,05$) (див. рис. 2.10.)

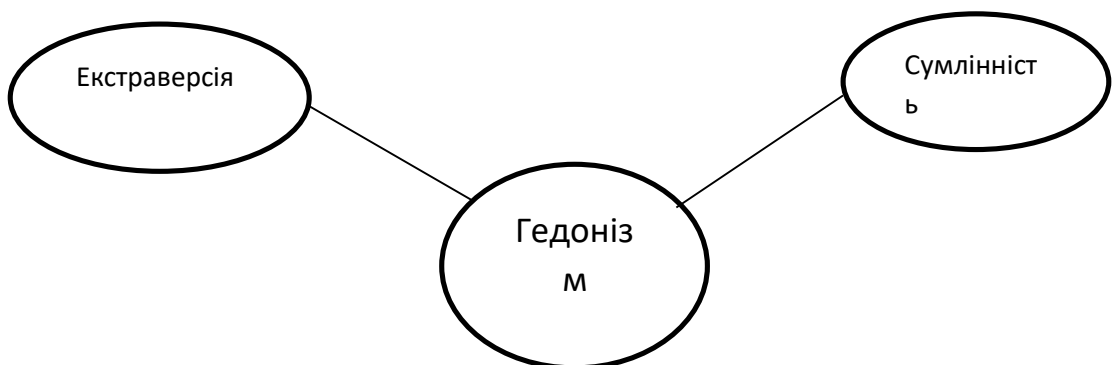

Рис.2.10. Кореляційні зв'язки за шкалою «Гедонізм»

Встановлено, що чим більше у особи присутня цінність досягнення, то тим більше їй буде притаманна така якість, як відкритість досвіду ($r=0,276$ при $p<0,05$) (див. рис. 2.11).

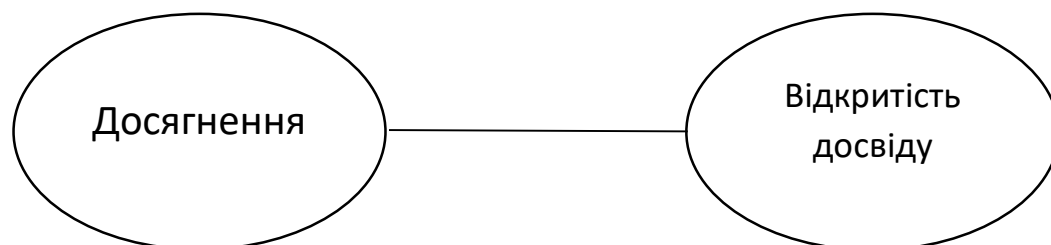

Рис.2.11. Кореляційні зв'язки за шкалою «Досягнення»

Також нами було встановлено, що чим більше у досліджуваних проявляється така цінність, як влада, то тим більше в неї розвиватиметься відкритість досвіду ($r=0,296$ при $p<0,05$) (див. рис. 2.12).

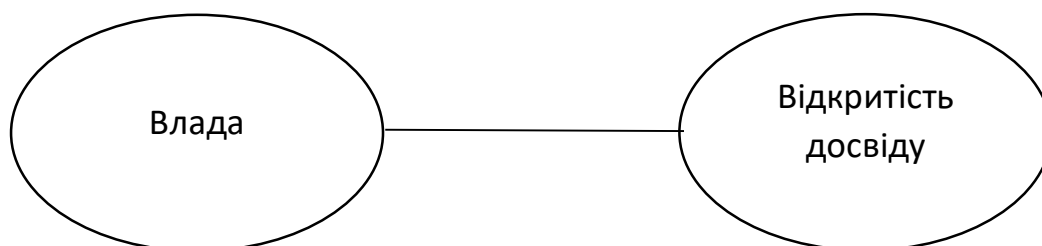

Рис.2.12. Кореляційні зв'язки за шкалою «Влада»

Виявлено, що чим більше у досліджуваних проявляється така цінність, як безпека, то тим більше в неї розвиватимуться: мотиви особистісного становлення ($r=0,275$ при $p<0,05$), утилітарні мотиви ($r=0,344$ при $p<0,05$) (див. рис. 2.13).

Рис.2.13. Кореляційні зв'язки за шкалою «Безпека»

За допомогою кореляційного аналізу ми описали взаємозв'язки, які стосуються ціннісних орієнтацій. Для таких осіб характерним являється:

бажання досягати успіху в обраних сферах діяльності, розвиток своїх талантів та здібностей, потреба відчувати себе корисним та потрібним для інших, бажання спілкуватися з людьми та будувати з ними стійкі взаємини. Також для них є характерний мотив самовиховання та особистісного становлення, який сприяє покращенню та виробленню у себе позитивних рис та плідна робота над негативними. Особи ніколи не зупиняються на досягнутому та завжди готові навчатися. Це вказує на те, що люди відкриті до змін та готові до адаптації нових умов.

Таким чином, наша гіпотеза про те, що існує взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціям та мотивами професійного становлення, мотивами самовиховання, комунікативними мотивами, формальними мотивами, сумлінністю, утилітарними мотивами підтвердилась.

2.4. Порівняльний аналіз даних

(Порівняльна статистика даних представлена у додатку Г)

1. Для виявлення відмінностей у баченні зміни цінностей та пріоритетів в житті, взято відповідне запитання « Як думаєте, що вплинуло зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?». Ми виокремили три групи : перша-ті, для кого вплинула ситуація в країні(війна), друга-ті, для кого посприяли зміні цінностей нові усвідомлення, треті-ті, для кого роль зіграв вік. Аналіз здійснено з допомогою однофакторного дисперсійного аналізу (тесту Шеффе) (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати порівняльного аналізу отриманих даних на основі виокремлених груп: перша-ті, для кого вплинула ситуація в країні(війна), друга-ті, для кого посприяли зміні цінностей нові усвідомлення, треті-ті, для кого роль зіграв вік

Показники	Ситуація в країні(війна) - I група	Нові усвідомлення – III група	З віком з'являються нові цінності-II група
Самостійність	4,5417	4	4,7778
Стимуляція	3,9583	3,9	4,7778
Безпека	4,5833	3,8	4,5556

Так, в результаті отриманих результатів виявлено незначні відмінності у таких факторах, як: самостійність, стимуляція та безпека (див. рис. 2.14).

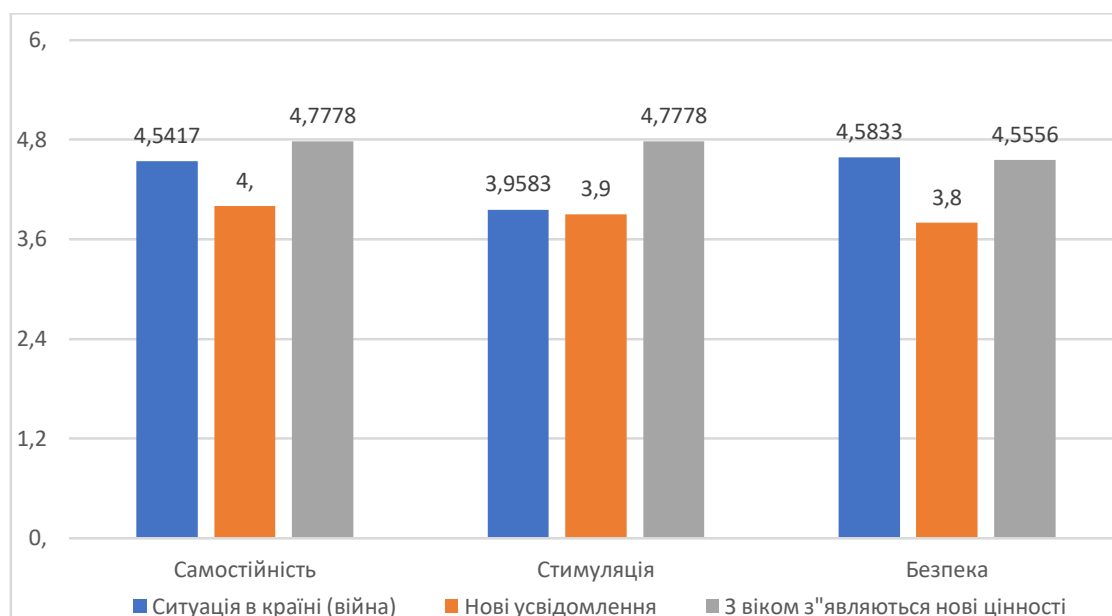

Рис. 2.14. Гістограма середніх значень у діагностичних показників

Самостійність та стимуляція більш властива другій групі, це означає, що дана цінність переважно з'являється з віком. Безпека властива першій групі, це означає, що на формування даної цінності посприяла ситуація в країні (війна).

2. Також, в результаті проведеного порівняльного аналізу (за t-критерієм Стьюдента) визначено характерні цінності та риси для чоловіків та жінок (див. табл.2.5) .

Таблиця 2.5

Характерні цінності та риси для чоловіків та жінок

Показники	М Чоловіки	М Жінки
Нейротизм	17,0303	19,6316
Екстраверсія	30,1515	28,7895
Сумлінність	35,5758	33,1579

Відкритість досвіду	34,8788	33,4211
Суспільні мотиви	13, 1515	12,5789
Пізнавальні мотиви	13, 303	12,7895
Комунікативні мотиви	12,2121	11,8947
Формальні мотиви	7,9091	8,2632

Чоловікам притаманна екстраверсія та комунікативні мотиви, які проявляються у бажанні спілкуватися з людьми та взаємодіяти з ними, товариськість, відкритість та легкість адаптація в новій компанії та колективі свідчать про дані характеристики. Також їм властива сумлінність, відкритість досвіду, суспільні, пізнавальні мотиви. Це свідчить про те, що їм легко працювати, розвивати свої здібності та вдосконалюватися, вони прагнуть до того, щоб віднайти для себе гідне місце в суспільстві загалом.

Жінкам притаманний нейротизм та формальні мотиви. Це свідчить, що особам характерна тривожність, гнів, швидка зміна настрою та відчуття самотності. Дані особи діють згідно певно визначених правил не порушуючи їх, для них не є характерним відхід від загальноприйнятих норм (див. рис. 2.15).

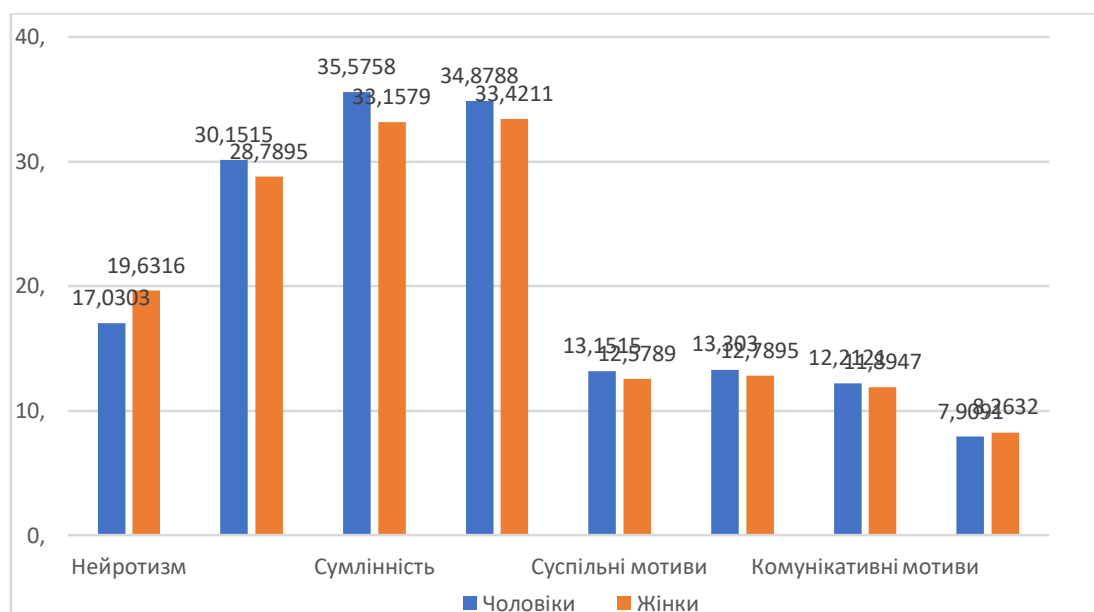

Рис. 2.15. Гістограма середніх значень у діагностичних показниках двох груп

Дана гіпотеза, що існують відмінності в ціннісних орієнтаціях в чоловіків та жінок не підтвердилась.

2.5. Рекомендації щодо збереження цінностей сучасної молоді в умовах військового часу

Для науковців є зрозумілим той факт, що в будь-які часи нашої історії від «старого» минулого до сьогодення, одним з ключових моментів формування суспільства та державності було та є молоде покоління, яке стає міцним окістям для формування та становлення людського життя. В свою чергу саме цінності молодого покоління формують їх орієнтації та направлення, і від них залежить розвиток, успішність та прогрес у будь-яких сферах життя.

Цінності для молоді передаються різними шляхами: від сім'ї, друзів, оточення, вчителів, викладачів, колег по роботі та роботодавців, навколишніх подій, від різного роду тих чи інших культур, або ж генетично. Все своє молоде життя особи приймають для себе різного роду ціннісні орієнтації, при цьому якісь з них в людини залишаються на постійній основі, частина змінюється або варіюється в певній площині, а також можливий варіант, коли особа повністю відмовляється від певних цінностей та переконань під впливом різноманітних чинників [13, 48-49].

Також не потрібно забувати, що цінності не завжди можуть бути лише похвального характеру. Кожній молодій особі притаманні як і позитивні так і негативні цінності. Про це слід пам'ятати, адже коли ми бажаємо зберегти, або ж покращити цінності юного покоління, то нам необхідно чітко визначити, що ми хочемо вберегти та удосконалити виключно позитивні цінності, які будуть приносити користь, як самій особі індивідуально, одночасно з цим і суспільству також.

Саме збереження позитивних ціннісних орієнтацій допоможуть нам розвивати емоційний, інтелектуальний, духовний, психологічний та фізичні стани молодих чоловіків та жінок, що у свою чергу слугуватиме покращенню та розвитку всього суспільства нашої держави, що власне дарує і позитивну динаміку для становлення і формування кращого життя для всіх поколінь [14, с.112].

Ось саме однією із цілей написання даної бакалаврської роботи є визначення важливості на надання рекомендацій для збереження та покращення ціннісних орієнтацій молоді в умовах військового часу, адже на разі це як ніколи являється одним із небагатьох основних факторів збереження та розвитку української держави як такої.

Суворі реалії режиму воєнного стану в країні вимагають в першу чергу від молоді безліч речей. Ними являються висока психологічна та фізична стійкості, високий рівень витривалості, відданості, патріотизму та саможертвності. Самобутня культура, інтелектуальні здібності і моральність також ідуть в один крок разом із вищеописаними цінностями [19, с. 496].

Тому надання такого роду рекомендацій, які збережуть і покращать позитивні ціннісні орієнтації молодого покоління є досить важливим етапом. [25, с. 13].

За результатами кореляційного аналізу ми можемо надати такі рекомендації, які сприяють підвищенню самовиховання, комунікативних, суспільних мотивів, сумлінності та екстраверсії:

1. Пізнавати нові джерела інформації: статті, книги, веб-сайти, аудіокниги тощо. Цим ж наповнювати свій багаж знань та розвивати свої інтереси та погляди.

2. Ставити перед собою нові цілі, які впродовж певного періоду будете виконувати, щоб стати більш ефективним у своєму самовихованні.
3. Розвивати свої комунікативні уміння та навички. Чітко та лаконічно висловлювати свою думку і позицію використовуючи невербальні засоби комунікації.
4. Взаємодіяти із навколишнім середовищем. Це можна втілювати відвідуючи різні курси, тренінги, організації, проекти які посприяють вашому розвитку як у соціальній сфері, так і в особистісній.
5. Необхідно бути відкритим до нових справ та до людей навколо.
6. Аналізувати власні помилки та намагатися їх не допускати у подальшому.

А також для загального покращення та збереження цінностей молодого покоління в умовах війни рекомендовано:

1. Зберігати та підтримувати позитивне мислення молоді. Досить важливим фактором являється необхідність привчити молодь мислити позитивно у будь-яких ситуаціях, що у свою чергу зменшує ризик виникнення депресії у них [22].
2. Розвивати самодисципліну та самоконтроль. Не менш важливою необхідністю є навчання молодих осіб контролювати себе, свої емоції та поведінку в стресових ситуаціях [23, с.198].
3. Привчати до командної роботи та підтримки дружніх відносин з оточуючими людьми. Одним із важливих факторів є навчання молодого покоління до співпраці та допомоги один одному, для того, щоб збільшити ефективність себе та своєї праці, а також щоб зберегти свій психоемоційний стан, а тим паче в умовах воєнного стану [28, с. 508].
4. Покращувати рівень власних професійних навичок та знань. Потенційно важливим етапом збереження та покращення цінностей молоді є роз'яснення їм обов'язку саморозвитку у їхній професійній галузі, і самовдосконалення на інших рівнях для того, щоб забезпечити успішне виконання завдань та досягнення поставлених задач.

5. Підтримка та покращення національної та культурної спадщини. Вагомим завданням держави є навчання поважати, оберігати та плекати культуру своєї країни для того, щоб не втратити свою ідентичність, самобутність, самоідентичність та власну національність у цілому.
6. Розвивання психологічного та фізіологічного здоров'я. Здорова молодь – здорова нація. Рівноцінно потрібно приділяти увагу як фізичному так і психологічному здоров'ю молоді. Як ніколи це стає актуальним в умовах військового часу, коли твоє існування напряму залежить від твоєї психічної та фізичної стійкості [39].
7. Покращення етичних і моральних цінностей. Одним із важливих факторів держави полягає у тому, щоб молодь дотримувалася етичних та моральних загальнолюдських правил. Оскільки так важко залишатися людиною і не втратити себе в умовах війни, при цьому не перетворитися на аморальну істоту з тваринними інстинктами [29].
8. Навчання та розвиток креативного мислення. Важливим є те, що особа має мати креативні підходи для вирішення тих чи інших задач, які виникають в умовах військового стану.
9. Підтримування та сприяння розвитку громадської думки та громадської свідомості. Це важливо для розвитку демократичних цінностей та збереження стабільності в суспільстві.
10. Розвиток культури безпеки та самозбереження. Досить гостро постає питання перед державою щодо збереження життя та здоров'я молоді. Для цього потрібно навчити молодь основам правил безпеки захисту та виживання в тих чи інших умовах, зокрема в умовах воєнного часу [34, с. 130].

Отже, для того, щоб зберігати та покращувати позитивні орієнтаційні цінності молодого покоління потрібно як з боку самої людини персонально, так і з боку держави дотримуватись вищеписаних рекомендацій. Дуже важливо дотримуватись цих рекомендацій і в умовах воєнного часу, адже саме в таких умовах потрібно зміцнювати та берегти пріоритети молоді.

Висновок до розділу II

Отже, у процесі дослідження ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах військового часу, було використано ряд методик та досліджень. А саме:

- 1). Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків);
- 2). Методика діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексєєвої;
- 3). Опитування великої п'ятірки, ОВП. Також було використано два додаткових запитання, на визначення зміни цінностей і причин їх змінення.

За допомогою описової статистики визначено середні значення прояву показників ціннісних орієнтацій досліджуваної груп. Так, для даних осіб являються «доброзичливість», «універсалізм», «самотійність» та «гедонізм». Не характерними «традиція» та «влада». Щодо мотивів, то характерними мотивами є «пізнавальні», «мотиви особистісного становлення» та «суспільні мотиви». Але разом з цим для них не характерними являються «формальні мотиви». На основі методики «Опитування Великої П'ятірки» досліджуванні демонструють високі показники за шкалами «відкритість досвіду», «сумлінність» та «поступливість». Не характерними для досліджуваних є «нейротизм».

За допомогою кореляційного аналізу ми описали взаємозв'язки, які стосуються ціннісних орієнтацій. А саме чим більше людина має цінність «традиція», тим більше в неї будуть розвиватися мотиви професійного становлення, комунікативні мотиви, мотиви самовиховання та формальні мотиви. Чим більше особа є доброзичливою, то тим більше у неї будуть присутні поступливість, сумлінність, пізнавальні мотиви, мотиви особистісного становлення, комунікативні мотиви, мотиви самовиховання та утилітарні мотиви. Чим більше у особи присутній «універсалізм», тим більше для неї будуть притаманні такі мотиви, як суспільні, пізнавальні, мотиви особистісного становлення та мотиви самовиховання. Чим більше у особи присутня «самотійність», то тим більше їй буде притаманна сумлінність. Чим більше у людини присутня стимуляція, тим більше в неї розвивається екстраверсія та сумлінність, і тим менше проявлятиметься нейротизм. Чим більше у людини

присутній гедонізм, тим більше у неї розвивається екстраверсія та сумлінність. Чим більше у особи присутня цінність «досягнення», тим більше їй притаманна така якість, як «відкритість досвіду». Також нами було встановлено, що чим більше у досліджуваних проявляється влада, то тим більше в них розвиватиметься «відкритість досвіду». Чим більше у досліджуваних проявляється безпека, тим більше в них розвиватимуться мотиви особистісного становлення та утилітарні мотиви.

За допомогою порівняльного аналізу даних ми визначили характерні риси і цінності для чоловіків та жінок. Чоловікам притаманна екстраверсія, комунікативні мотиви, сумлінність, відкритість досвіду, суспільні та пізнавальні мотиви. Жінкам притаманний нейротизм та формальні мотиви.

Таким чином, висунуті наші гіпотези про те, що найважливішими ціннісними орієнтаціями досліджуваних молодих осіб являються доброзичливість, універсалізм, самостійність та гедонізм, та гіпотеза про те, що існує взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціями та мотивами професійного становлення, мотивами самовиховання, комунікативними мотивами, формальними мотивами, сумлінністю, утилітарними мотивами знайшли своє підтвердження.

А гіпотеза про те, що існують статеві відмінності у прояві ціннісних орієнтаціях не підтвердилися.

ВИСНОВКИ

Отже, у даній бакалаврській дипломній роботі нами було досліджено таку проблемну тему, як «Ціннісні орієнтації сучасної молоді в умовах військового часу». Ціннісні орієнтації - це сукупність пов'язаних між собою цінностей, які визначають спрямованість та цілі людей. Для молодого покоління це досить важливий аспект, який змушує його рухатись вперед і виконувати ті чи інші дії.

Багато зарубіжних та вітчизняних вчених досліджували питання ціннісних орієнтацій як молоді так і суспільства у цілому. В ході даних досліджень вченими було висунуто ряд гіпотез та теорій. Найпопулярнішими із них є теорії ціннісних орієнтацій Шварца та теорія Рокича, яка базується на взаємовідносинах між людьми.

Період воєнного стану для кожної особи вкрай важкий, так само й для молоді. Багато випробувань під час війни падає саме на молоде покоління. Тому важливо, щоб молоде покоління мало позитивні ціннісні орієнтації і втілювало їх у життя, адже доля держави в такі нелегкі часи залежить і від молоді по великому рахунку також.

У період військового часу для молоді важливими ціннісними орієнтаціями є: сім'я, дім, держава, націоналістичність, самобутність, патріотизм, безпека, самозахист, стабільність і так далі. В ході впливу тих чи інших життєвих обставин цінності мають здатність змінюватись, набуватись та зникати. Саме війна в Україні змусила багатьох людей змінити власні пріоритети за важливістю.

В ході емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій сучасної молоді в умовах військового часу нами були використані наступні методики:

- 1). Методика Ш. Шварца PVQ «Портрет цінностей» (адаптація І. Семків);
- 2). Методика діагностики мотивів учбової діяльності М.І. Алексєєвої;
- 3). Опитування великої п'ятірки, ОВП.

Також було запропоновано дати відповідь на два питання: «Чи зауважували Ви останнім часом зміни у власних цінностях, пріоритетах в житті?» та «Як думаєте, що вплинуло зараз на зміну цінностей, пріоритетів в житті?»

В процесі дослідження було проведено аналіз отриманих даних за допомогою методів математико-статистичної обробки даних описової статистики, кореляційного аналізу (лінійна кореляція Пірсона), порівняльного аналізу (t-критерій Стюдента) та однофакторного дисперсійного (тест Шеффе) аналізу. Здійснювались з використанням програми SPSS 26.

В результаті проведеної описової статистики було встановлено, для досліджуваних в найбільшій мірі характерні такі показники як: «доброзичливість», «універсалізм», «самотійність», «гедонізм», «відкритість досвіду», «сумлінність», «поступливість», «пізнавальні мотиви», «мотиви особистісного становлення», «суспільні мотиви». Разом з цим, в найменшій мірі для респондентів характерно «влада» та «традиція», «нейротизм», «формальні мотиви». Таким чином, наша гіпотеза про те, що найважливішими ціннісними орієнтаціями досліджуваних молодих осіб будуть доброзичливість, універсалізм, самотійність та гедонізм підтвердилась.

За допомогою кореляційного аналізу було встановлено, що чим більше людина має цінність традиція, тим більше в неї будуть розвиватися: мотив професійного становлення ($r=0,339$ при $p<0,05$), комунікативні мотиви ($r=0,433$ при $p<0,01$), мотиви самовиховання ($r=0,281$ при $p<0,05$), формальні мотиви ($r=0,375$ при $p<0,01$), Встановлено, що чим більше особа є доброзичливою, то тим більше у неї будуть присутні: поступливість ($r=0,361$ при $p<0,01$), сумлінність ($r=0,385$ при $p<0,01$), пізнавальні мотиви ($r=0,339$ при $p<0,05$), мотиви особистісного становлення ($r=0,407$ при $p<0,01$), комунікативні мотиви ($r=0,295$ при $p<0,05$), мотиви самовиховання ($r=0,356$ при $p<0,01$), утилітарні мотиви ($r=0,336$ при $p<0,05$).

Встановлено, що чим більше у особи присутній універсалізм, тим більше для неї будуть притаманні такі мотиви як: суспільні мотиви ($r=0,290$ при $p<0,05$), пізнавальні мотиви ($r=0,460$ при $p<0,01$), мотиви особистісного становлення ($r=0,274$ при $p<0,05$), мотиви самовиховання ($r=0,302$ при $p<0,05$).

Встановлено, що чим більше у особи присутня цінність самостійність, то тим більше їй буде притаманна така якість, як сумлінність ($r=0,306$ при $p<0,05$).

Виявлено, що чим більше людина у людини присутня стимуляція, тим більше в неї будуть розвиватися: екстраверсія ($r=0,282$ при $p<0,05$), сумлінність ($r=0,307$ при $p<0,05$). А також чим більша присутність стимуляції, тим менше у особи проявлятиметься нейротизм ($r=-0,279$ при $p>0,05$). Виявлено, що чим більше людина у людини присутня цінність така, як гедонізм, тим більше в неї будуть розвиватися: екстраверсія ($r=0,370$ при $p<0,01$), сумлінність ($r=0,293$ при $p<0,05$). Встановлено, що чим більше у особи присутня цінність досягнення, то тим більше їй буде притаманна така якість, як відкритість досвіду ($r=0,276$ при $p<0,05$). Також чим більше у досліджуваних проявляється така цінність, як влада, то тим більше в неї розвиватиметься відкритість досвіду ($r=0,296$ при $p<0,05$). Виявлено, що чим більше у досліджуваних проявляється така цінність, як безпека, то тим більше в неї розвиватимуться: мотиви особистісного становлення ($r=0,275$ при $p<0,05$), утилітарні мотиви ($r=0,344$ при $p<0,05$).

Таким чином, наша гіпотеза про те, що існує взаємозв'язок між ціннісними орієнтаціям та мотивами професійного становлення, мотивами самовиховання, комунікативними мотивами, формальними мотивами, сумлінністю, утилітарними мотивами підтвердилась.

За результатами порівняльного аналізу було встановлено, що чоловікам притаманна екстраверсія та комунікативні мотиви, сумлінність, відкритість досвіду, суспільні, пізнавальні мотиви. Жінкам притаманний нейротизм та формальні мотиви.

Також за допомогою даного аналізу ми виокремили три групи, а саме: 1). ті, для кого на зміну цінностей вплинула ситуація в країні (війна); 2). ті, для кого посприяли змінні цінностей нові усвідомлення; 3). ті, для кого роль зіграв вік. Для них були характерними три показники. Самостійність та стимуляція характерна 2-й групі осіб; безпека властива 1-й групі.

Таким чином, наша гіпотеза про те, що існують відмінності в ціннісних орієнтаціях в чоловіків та жінок не підтвердилась.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беленок О., Бова А. Споживча поведінка населення України. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Вип. 2(16). – Інститут соціології НАН України, 2015. С. 524.
2. Біндяк А.Д. Девіантна поведінка молоді в українському суспільстві . URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Pedagogica/67903.doc.htm.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. І.Д. Бех – К.: ІЗНМ, 1998. С.204.
4. Вербицька П. Понятійний апарат громадянського виховання особистості. Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки. 2009. Вип. 43. С. 39–44.
5. Васильєва О. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства, 2013. С. 30-44.
6. Гук Л.П. Державне регулювання нестандартної зайнятості. Дис. канд. екон. наук. – К., 2015. – 221 с.
7. Епик О.В. Русійні сили та закономірності формування моральних цінностей. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. – Рівне: «Волинські береги», 2002. – Вип. 3. – с. 36-39.
8. Єфтені Н. М. Ціннісні орієнтації сучасної молоді. Актуальні проблеми політики, 2009. С. 292-296.
9. Жирун О. А. Ціннісні орієнтації як елементи моральної свідомості особистості. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць, 2007. № 3 (21). Ч. 1. С. 117–121.
10. Жужа Л. «Моральні аспекти волонтерського руху на підтримку АТО» URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_2_33.
11. Здравомислов А.Г. Потреби. Інтереси. Вісник «ІПФ», 2003.С. 123-136.

12. Інститут соціології національної академії наук України «Ціннісні пріоритети молоді України за період 2009–2014 рр. Аналітична записка». – К., 2016. С. 12.
13. Крошка О.І. Сучасна психологічна наука про емоційно-оцінне ставлення до себе і життєво-цінні орієнтації. Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського: зб. наук. пр. – Одеса, 2008. - № 6-7. – С. 48-52.
14. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби: навч. посіб. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. С. 112.
15. Кизенко В. Громадянська освіта і виховання – основа громадянського суспільства. Біологія і хімія в рідній школі. - 2015. – № 1. – С. 34–37.
16. Лещук Г. В. Соціальна робота у Франції. Соціальна робота : Підручник за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль: ВАТ «ТВПК «Збруч», 2010. – С.173-230.
17. Молодь. Габермас Ю.
URL:<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%8C>.
18. Методика діагностики мотивів учбової діяльності М. Алексеєвої. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПНУ. – с. 197-204.
19. Маслоу А. Нові рубежі людської природи. Пер. з англ. – М.: Альпіна-нон-фікш 2011. С. 496.
20. Орбан-Лембрик Л. Особистість у контексті соціально-психологічної парадигми. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. За ред. С. Максименка, В. Циби, Ю. Шайгородського та ін. К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 378–392.
21. Опитувальник великої п'ятірки, розроблений у 2008 році (О. Джон., Л. Науман, С. Сото, адаптація В.І. Барко, 2019 рік).

URL:

https://pidru4niki.com/10310208/psihologiya/model_velikoyi_pyatirki

22. Основні поради щодо психічного здоров'я URL:
<http://lzdu.zosh.zt.ua/osnovni-porady-shhodo-zberezheniya-psyhichnogo-zdorovya/>.
23. Психологія стресостійкості студентської молоді / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видавничий центр НУБіП України, 2018. С. 198.
24. Павліченко А. А. Ціннісні орієнтації у системі становлення особистості. Психологія і суспільство. Пришляк О. Ю. Професійна підготовка соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук за спец. 13.00.04 «теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2008. С. 212.
25. Петровський А.В. Вплив соціуму на формування особистості URL:
<https://jak.bono.odessa.ua/articles/vpliv-sociumu-na-formuvannja-osobistosti.php>.
26. Психологічна підтримка в умовах війни URL:
<https://dovidka.info/psychologichna-pidtrymka-v-umovah-vijny/>.
27. Рекомендації психолога щодо навчання в умовах війни URL:
<http://monmetod.in.ua/index.php/1228-rekomendatsii-psykholoha-shchodo-navchannia-v-umovakh-viiny.html>.
28. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : монографія. 2-ге вид., переробл. і допов. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. С. 508 .
29. Соціальне середовище URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%89%D0%B5>.
30. Світлана Заєць. Соціальне середовище як чинник адаптації особистості. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2007, вип. 20. С. 149-153.

31. Семків І. І. Адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою. Практична психологія та соціальна робота, 2013. №1. С. 12–28.
32. Титаренко А.І. Структури традиційної свідомості. М.: Просвіта, 2004. С.83-113.
33. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. С. 376.
34. Харченко Л. М. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2022. Спецвипуск. С. 128–136.
35. Хайдеггер М. Феноменологія и трансцендентальна філософія цінностей. Київ: Видавництво “Cartel”. 200. С. 116.
36. Цінності української молоді в часі війни: до питання громадянського виховання майбутніх лікарів Христенко О.М. Мед. освіта. — 2022. С. 1-5.
37. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. Львів: Кальварія, 2003. С. 543.
38. Шпрангер Е. Два види психології. – К. С. 364.
39. Які життєві цінності важливі для українців? Опитування URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/08/24/250154/>.